

УДК 330.59:316.334.2

DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.208.285-291>

Бервено С.М.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Berveno Sofia

V.N. Karazin Kharkiv National University

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА РІВНІСТЬ: ЕКСКЛЮЗИВНІ ОБМЕЖЕННЯ ТА ІНКЛЮЗИВНІ ЧИННИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті на основі розкриття впливу на рівень соціально-економічної рівності ексклюзивних та інклюзивних чинників обґрунтовано напрями та заходи подолання негативної синергії соціальної інклюзії шляхом формування та розвитку потенціалу інклюзивності системи економічних відносин та інституційного середовища та системи інклюзивних інститутів. Охарактеризовано багатовекторність та системність впливу соціальної ексклюзії на рівень соціально-економічної рівності, сутність та складові елементи потенціалу забезпечення соціально-економічної рівності інклюзивної економіки. Доведено необхідність розвитку інклюзивності відносин власності на ресурси та продукти суспільного виробництва; подолання бар'єрів доступу населення до ринків ресурсів з різними рівнями та формами недосконалої конкуренції; розвитку інклюзивної зайнятості населення та цифрової інклюзії.

Ключові слова: соціальна ексклюзія, інклюзивні чинники соціально-економічної рівності, потенціал інклюзивності системи економічних відносин та інституційного середовища, інклюзивність відносин власності та ринків ресурсів, інклюзивна зайнятість, цифрова інклюзія.

SOCIO-ECONOMIC EQUALITY: EXCLUSIVE RESTRICTIONS AND INCLUSIVE FACTORS OF ENSURANCE

A topical direction in the economic analysis of modern problems of inequality in society is the disclosure of systems of inclusive socio-economic relations and institutional factors of overcoming social exclusion. The purpose of the article is to substantiate the essence and directions of development of the potential of inclusiveness of the system of economic relations as a factor of overcoming modern exclusive limitations of ensuring socio-economic equality. An analysis of the conditions and factors of socio-economic equality is carried out, its modern characteristic is based on the substantiation of the essence, forms, levels and consequences of both social inclusion and social exclusion. The article reveals the multi-vector and systemic nature of the impact of social exclusion on the level of socio-economic equality. The possibility of negative synergy of its exclusive factors is added. Based on the analysis of the impact of exclusive and inclusive factors on the level of socio-economic equality, the need for the formation and development of the potential of inclusiveness of the system of economic relations and the institutional environment is substantiated. The inclusive potential of the system of economic relations is the level of its capabilities and capacity, achieved by society over a certain period of time, to overcome restrictions on the inclusion of the population as a whole, in particular individuals and social groups with different personal and social identities, in economic processes. The ability to specify and transfer partial property rights is a factor in the development of the inclusiveness of the system of economic relations as a whole. Overcoming the monopolization of resource markets is a condition for ensuring socio-economic inequality. Inclusive employment is equal access of the population to the labor market, starting with vocational education and employment and ending with the opportunity to receive a high level of wages, labor protection, advanced training and professional growth. Digital inclusion creates opportunities for equal access for all segments of the population to digital technologies and services.

Keywords: social exclusion, inclusive factors of socio-economic equality, inclusive potential of the system of economic relations and institutional environment, inclusiveness of property relations and resource markets, inclusive employment, digital inclusion.

JEL classification: D63, I3.

Постановка проблеми. Спрямованість на забезпечення соціально-економічної рівності є однією із пріоритетних сутнісних ознак інклюзивної економіки, формування та розвиток якої сприяє подоланню виключеності індивідів і соціальних груп із суспільних

відносин та процесів. Тому, важливим напрямом економічного аналізу сучасних проблем нерівності у суспільстві є розкриття системи інклюзивних соціально-економічних відносин та інституційних чинників подолання соціальної ексклюзії.

ISSN друкованої версії: 2224-6282

ISSN електронної версії: 2224-6290

© Бервено С.М., 2025

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасних наукових дослідженнях як теоретичної, так і прикладної спрямованості проблеми забезпечення соціально-економічної рівності аналізуються у багатьох аспектах та напрямках, зокрема таких, як: розкриття її сутності та основних характеристик, обґрунтування умов та факторів її забезпечення (В. Адамик, О. Чубка, І. Скоропад, А. Путицький [1; 2]); аналіз ролі держави у подоланні нерівності у суспільстві, зокрема в роботах Н. Прямухіної [3].

Актуальними напрямками досліджень у цій сфері є: розкриття інклюзивних чинників соціально-економічної рівності, зокрема ролі інклюзивної економіки у її забезпеченні (І. Цимбалюк, Н. Павліха, К. Крамаренко, Д. Івашенко, С. Степаненко, О. Бродовська [4-7]); аналіз соціальної ексклюзії як фактору нерівності та її поглиблення, який проводиться науковцями Інституту регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України [8, 9].

Незважаючи на значну увагу науковців до проблеми забезпечення прийнятної для всіх соціально-економічної рівності досі невирішеною проблемою залишається відсутність комплексного наукового підходу до визначення сучасних чинників і обмежень соціально-економічної рівності з урахуванням взаємодії процесів соціальної інклюзії та ексклюзії.

Мета статті – обґрунтування сутності та напрямів розвитку потенціалу інклюзивності системи економічних відносин як фактору подолання сучасних ексклюзивних обмежень забезпечення соціально-економічної рівності.

Методи дослідження. Для проведення аналітичного дослідження перспектив та перешкод забезпечення соціально-економічної рівності в статті використані загальнонаукові та специфічні методи наукового пізнання, зокрема: описовий метод для розгляду сучасного стану досліджуваної проблеми; статистичний та емпіричний метод для комплексного аналізу стану рівності нерівності в сьогоденному світі; порівняльний аналіз інструментів та методів реалізації інклюзивного потенціалу суспільств; системний підхід для формування комплексного уявлення та виокремлення ключових характеристик соціально-економічної рівності; діалектичний метод для виокремлення основних суперечностей нерівності та пошуку шляхів їх розв'язання тощо.

Виклад основних результатів дослідження. Досягнення соціально-економічної рівності залежить від якості та інтенсивності трансформацій суспільства у напрямку накопичення його інклюзивного потенціалу як здатностей та можливостей щодо подолання різних проявів соціальної ексклюзії.

Нерівність є результатом соціальної ексклюзії як процесу встановлення перешкод та обмежень щодо включеності у суспільну практику різних соціальних груп та індивідів, що обумовлює значні розриви у якості й рівні життя жінок та чоловіків; таких соціальних груп, як люди похилого віку, інваліди, хворі на певні хвороби та економічно активного населення тощо. Соціальна ексклюзія – це «процес, через який окремі

особи чи групи повністю або частково виключаються від повноцінної участі в суспільстві, в якому вони живуть» [10].

➤ *По-перше*, суспільній включеності людей з різною особистісною і соціальною ідентичністю перешкоджають економічні, соціальні, політико-правові, етнічні, культурні та інші обмеження, що існують у певний період, вплив яких є взаємопов'язаним та взаємозалежним. Відповідно до форм ексклюзії, нерівність є економічною, соціальною, політичною, правовою, етнічною, культурною, психологічною тощо. При цьому:

1) щодо певних соціальних груп формою ексклюзії може бути їх дискримінація як позбавлення їх прав та можливостей включення у суспільні відносини;

2) на рівні індивідуума ексклюзія проявляється у психологічних бар'єрах щодо досягнення соціальної інклюзії як несприйняття людиною певних соціальних груп, негативне і навіть агресивне ставлення до них.

➤ *По-друге*, бар'єри щодо суспільної інклюзії створюються як спонтанно, під впливом уявлень людини (групи), її ставлення до певних соціальних груп, історичної пам'яті, виховання, досвіду, традицій, так і на основі формальних інститутів, що домінують у суспільстві у певний період, та дій організацій та установ, що їх створюють, впроваджують та забезпечують реалізацію. Це дає підстави для визначення такої форми ексклюзії, як інституціональні та психологічні бар'єри й обмеження соціально-економічної рівності.

➤ *По-третє*, слід розрізняти ексклюзію на рівні певної соціальної групи (первинний рівень) і на рівні людини (індивіда, нанорівень). Група характеризується єдністю соціального статусу, інтересів, цілей та дій людей, які її формують, а також бар'єрів її суспільної включеності і активності. Щодо людини, то з одного боку, вплив ексклюзивних чинників на її соціальну реалізацію обумовлений її належністю до певної соціальної групи. З іншого боку, поведінка людини в умовах обмежень визначається не тільки групою, а і її особистісними рисами, мотивами, поглядами, здатностями та ресурсами, що свідчить про багатоваріантність її реакції на певні перешкоди, яка може відрізнятися від реакції групи. Тому, важливим напрямом досліджень ексклюзії є аналіз її нанорівня.

➤ *По-четверте*, бар'єри соціальної інклюзії можуть бути міжнародними, національними, галузевими, регіональними. Певні внутрішні перешкоди та обмеження включеності співробітників характерні також функціонуванню підприємств та організацій (первинний рівень соціальної ексклюзії).

Таким чином, вплив соціальної ексклюзії на соціально-економічну рівність є:

– багатовекторним: обмеження і перешкоди залученості людини та соціальних груп у суспільні процеси притаманні різним сферам життєдіяльності суспільства;

– системним: вплив векторів ексклюзії на рівень соціально-економічної рівності 1) є взаємопов'язаним і взаємозалежним, що обумовлює можливість певної синергії ексклюзії у формі негативного

синергетичного ефекту її багатовекторного впливу; 2) здійснюється на рівнях а) соціальних груп та індивідумів; б) макро-мезо-мікро-та нанорівнях.

Дослідження напрямів та форм процесу формування, накопичення та реалізації суспільством його інклюзивного потенціалу як фактору соціально-економічної рівності повинні спиратися на висновки аналізу соціальної ексклюзії. Її багатовекторність та системність, обумовлюють необхідність інклюзивних трансформацій суспільства у всіх його сферах та на всіх рівнях, що є умовою подолання ексклюзивних обмежень рівності.

Суспільний інклюзивний потенціал соціально-економічної рівності, по-перше, інтегрує інклюзивні потенціали економіки, політики, освіти, культури та інших сфер, по-друге, процес соціальної інклюзії, за його рівнем, є міжнародним, національним, регіональним, галузевим, первинним (соціальні групи, підприємства, організації), індивідуальним (нанорівень). Позитивний синергетичний ефект реалізації інклюзивного потенціалу суспільства залежить від збалансованості та взаємозв'язку його структурних елементів як єдиної системи інклюзивних факторів забезпечення соціально-економічної рівності.

Інклюзивна економіка як економічна категорія – це система соціально-економічних відносин з приводу включення людини у суспільні процеси шляхом подолання перешкод її доступу до різних форм суспільної виробничої практики, ресурсів, ринків, зайнятості, бізнесу, освітніх, управлінських, культурних послуг та ін. Її метою, за визначенням українських дослідниць Цимбалюк І.О., Павліхи Н.В., є зменшення рівнів соціально-економічної нерівності, принципами – рівність можливостей та доступу до ресурсів, бездискримінаційність та соціальна справедливість [4].

У контексті неінституціональної теорії, інклюзивна економіка – це сукупність формальних й неформальних соціальних норм (інститутів) та організацій, що регулюють процеси залучення індивідів та соціальних груп до економічної суспільної практики. Тобто це система інституціонального забезпечення певного рівня інклюзивності економіки, іншими словами – це інституціональне середовище соціальної інклюзії у економічній сфері.

Спираючись на визначення інклюзивної економіки у теоретико-економічному та інституціональному ракурсах, слід виокремити складові її потенціалу щодо забезпечення рівності, по-перше, потенціал інклюзивності системи економічних відносин, що інтегрує соціально-економічні, господарсько-організаційні та техніко-технологічні відносини, які є її взаємопов'язаними та взаємозалежними структурними елементами; по-друге, потенціал інституційного середовища щодо забезпечення соціально-економічної інклюзії та рівності.

Потенціал інклюзивності системи економічних відносин, на нашу думку, це досягнутий суспільством у певний період часу рівень його можливостей та здатності щодо подолання обмежень включеності у економічні процеси населення у цілому, особливо індивідів

та соціальних груп різної особистісної та соціальної ідентичності.

У загальному сенсі його формування та розвиток є процесом зняття перешкод щодо доступу людей до національного багатства, його створення та використання для задоволення суспільних потреб. Цей процес здійснюється у межах та під впливом формальних та неформальних соціальних норм та правил, що формують інституційне середовище соціально-економічної інклюзії. У цьому контексті автори наукового видання «Ексклюзивність регулювання соціально-економічного розвитку регіонів: сутність, прояви та загрози», розкриваючи суперечності ексклюзивних та інклюзивних інститутів, обґрунтовано стверджують, що ключовим питанням у їх розрізненні є доступ населення країни до генерування національного багатства [8]. Слід додати, що показником підіндексу «Інклюзія» Індексу інклюзивного розвитку, запровадженого Всесвітнім економічним форумом у 2017 р. як альтернативи ВВП з метою більш точного відображення критеріїв, за якими люди оцінюють економічний прогрес своїх країн, є показник «Wealth Gini trend» [11].

Сучасні рівні ексклюзії та нерівності щодо доступу населення країн світу до національного багатства характеризують дані:

- звіту швейцарського транснаціонального фінансового холдингу з управління капіталом (UBS) «Про світове багатство 2025» (Global Wealth Report 2025): станом на кінець 2024 року Індекс Джині коливався від 0,38 у Словаччині до 0,82 у Бразилії. Дев'ятнадцять країн, з тих, що аналізувалися, мають показник 0,70 або вище, 16 мають показник нижче 0,60, а решта 21 країн знаходяться посередині [12]. Україна не увійшла у вибірку країн, що досліджувалися UBS. За даними Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД) протягом 2021–2022 рр. Індекс Джині в Україні оцінювався на рівні близько 26% [13].

- Європейського центрального банку за I квартал 2025 року: 10% домогосподарств у зоні євро володіють 57,4% загального добробуту, на 5% домогосподарств припадає 44,5% багатства, на 50% домогосподарств – 5% [14].

- звіту Oxfam «Виживання найбагатших» («Survival of the Richest»): на кожні 100 доларів нового багатства, створеного у світовій економіці між груднем 2019 року та груднем 2021 року, 63 долари дісталися верхньому 1%, тоді як нижні 90% заробили 10,60 доларів [15].

Наведені дані свідчать про значні розриви у доступі до національного багатства різних прошарків населення країн світу. Як визначено у звіті Oxfam «Виживання найбагатших», світ переживає безпрецедентний момент численних криз. Водночас, усі ці численні кризи мають переможців. Найбагатші стали значно багатшими, а корпоративні прибутки досягли рекордних максимумів, що призвело до вибуху нерівності, яка є однією з найважливіших проблем сьогодення [15].

Подолання нерівності доступу населення до суспільного багатства пов'язано з розвитком потенціалу інклюзивності системи економічних відносин, усіх її структурних елементів та інституційного середовища.

➤ *По-перше*, необхідним є забезпечення інклюзивності відносин власності на ресурси та продукти суспільного виробництва як базової складової економічних відносин. Як обґрунтовано визначає А. Баранюк: «Розподіл та володіння ресурсами (такими як земля, промисловість, капітал) визначають групи чи осіб – контролерів економічних ресурсів, що впливає на розподіл багатства та влади в суспільстві» [16].

У контексті неоінституціональної теорії прав власності слід визначити, що специфікація правомочностей щодо об'єкту власності сприяє розширенню кола часткових власників економічних благ і, тим самим, подоланню, певною мірою, нерівності щодо доступу до них. При цьому, можливість передавання повним власником часткових прав власності, таких як права володіння, користування, управління тощо, іншим особам, на нашу думку, є чинником розвитку інклюзивності системи економічних відносин у цілому. Щодо інституційного середовища відносин власності, то прикладом його впливу на їх інклюзивність є функції інституту охорони права власності, які полягають у наданні можливостей для безперешкодного здійснення суб'єктами відносин власності свого права на охорону власності у випадку протиправних посягань на неї, забезпеченні охорони державою всіх форм власності [17].

➤ *По-друге*, важливим напрямом забезпечення інклюзивності системи економічних відносин є подолання бар'єрів доступу населення до ринків ресурсів, які характеризуються різними формами та рівнями недосконалої конкуренції.

Монополізація ресурсних ринків, що призводить до концентрації багатства і контролю є, на нашу думку, каталізатором соціально-економічної нерівності. Розглянемо це на прикладі ринку землі. В Україні з січня 2024 р. юридичні особи отримали доступ на ринок землі сільськогосподарського призначення і відразу набули домінуючого становища на ньому. Станом на квітень 2025 року 60% угод із землею укладаються з юридичними особами, лише 40% – з фізичними особами; середня вартість купівлі земель юридичними особами – 62656 грн/га, фізичними особами – 54721 грн/га [18]. Ці дані свідчать про нерівність доступу до ринку землі фермерів і агрохолдингів, у яких значно більше фінансових, організаційних та інших ресурсів та можливостей забезпечення їх конкурентоспроможності [19]. Зі збільшенням ліміту на придбання землі до 10 000 га концентрація земель великими корпораціями зростає, що обумовлює, на нашу думку, формування та зростання перешкод доступу на ринок землі інших виробників, які неспроможні конкурувати з великим агробізнесом. Таким чином, недосконала конкуренція на ринку землі посилює соціальну ексклюзивність та нерівність доступу фермерів, малих і середніх фермерських господарств до основного ресурсу виробництва сільськогосподарської продукції – землі.

➤ *По-третє*, розвиток інклюзивності системи економічних відносин повинен охоплювати сферу зайнятості населення. У сучасний період в Україні у зв'язку з війною, масовим внутрішнім переміщенням

та еміграцією населення істотно загострились проблеми забезпечення суспільного виробництва трудовими ресурсами. Диспропорції на ринку праці, як визначено у Стратегії, перешкоджають і спроможності підприємств відновлювати свою діяльність, і спроможності громадян мати власні джерела заробітку і планувати своє економічне майбутнє [20].

У таких умовах необхідним є зняття певних обмежень та подолання дискримінації щодо доступу на ринок праці ветеранів, жінок, осіб старшого віку та з обмеженими можливостями, внутрішньо переміщених осіб, молоді. Необхідним є здійснення державою, бізнесом, освітніми закладами, профспілками та іншими громадськими організаціями комплексу заходів, спрямованих на формування та розвиток інклюзивної зайнятості населення, що охоплює забезпечення рівного доступу людей різної особистісної і соціальної ідентичності до ринку праці, починаючи з професійної освіти та працевлаштування і завершуючи можливостями отримання достойного рівня оплати праці, охорони праці, підвищення кваліфікації та професійного росту.

У якості прикладу інституційних чинників забезпечення інклюзивної зайнятості в Україні є встановлений державою для роботодавців норматив робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю. Було передбачено також штраф за невиконання нормативу [21]. З 2026 р. замість штрафів вводиться обов'язковий цільовий внесок та встановлюється такий норматив працевлаштування осіб з інвалідністю: від 8 до 25 працівників за квартал – одне робоче місце для особи з інвалідністю; понад 25 працівників за квартал – 4% середньоблікової чисельності штатних працівників за квартал; для закладів охорони здоров'я, реабілітаційних центрів, організацій, що займаються навчанням чи доглядом за особами з інвалідністю – 2%. Також визначено, що нарахована зарплата кожного працівника з інвалідністю має перевищувати мінімальну зарплату у розрахунку за повністю відпрацьований календарний місяць [22]. Важливо підкреслити, що для роботодавців зазначений норматив обмежує їх можливості самостійного прийняття рішень щодо забезпечення бізнесу трудовими ресурсами. Але для зайнятості інвалідів – це інклюзивний чинник.

➤ *По-четверте*, фактором розвитку потенціалу інклюзивності системи економічних відносин у сучасний період є технології Індустрії 4.0, що актуалізує заходи забезпечення цифрової інклюзії – можливості рівного доступу всіх прошарків населення до цифрових технологій та послуг [23, 24]. Одним із прикладів таких заходів є введення в Україні Національного стандарту ДСТУ EN 301 549:2022 (EN 301 549 V3.2.1 (2021–03), IDT) «Інформаційні технології. Вимоги щодо доступності продуктів та послуг ІКТ», у якому передбачено забезпечення можливості доступу до функцій ІКТ та отримання інформації користувачами з порушеннями слуху, зору, мовлення, рухливості, когнітивними порушеннями, особливими освітніми потребами [25].

Висновки. На основі аналізу ексклюзивних та інклюзивних факторів соціально-економічної рівності у

їх взаємозв'язку та взаємозалежності розкрито:

✓ багатовекторність та системність впливу соціальної ексклюзії на рівень соціально-економічної рівності, що обумовлює можливість негативної синергії її ексклюзивних факторів. Виходячи з цього, обґрунтовано, що інклюзивні трансформації суспільства у всіх його сферах та на всіх рівнях є умовою подолання ексклюзивних обмежень рівності;

✓ потенціал забезпечення соціально-економічної рівності інклюзивної економіки, що поєднує потенціали інклюзивності: а) системи економічних відносин – досягнутий суспільством у певний період часу рівень його можливостей та здатності щодо подолання обмежень включеності у економічні процеси населення у цілому, зокрема індивідів та соціальних груп різної особистісної та соціальної ідентичності; б)

інституційного середовища соціально-економічної інклюзії;

✓ напрями формування та реалізації для забезпечення рівності потенціалу інклюзивності системи соціально-економічних відносин та інститутів: розвиток інклюзивності відносин власності на ресурси та продукти суспільного виробництва як базової складової економічних відносин; подолання бар'єрів доступу населення до ринків ресурсів, які характеризуються різними формами та рівнями недосконалої конкуренції; формування та розвиток інклюзивної зайнятості населення; забезпечення цифрової інклюзії.

Подальші дослідження будуть спрямовані на розкриття екосистемних чинників соціально-економічної рівності.

Список використаних джерел:

1. Адамик В. (2019). Соціально-економічна нерівність у національному та глобальному вимірі: сучасний погляд на проблему. Вісник Тернопільського національного економічного університету, Вип. 1. С. 102-116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2019_1_10
2. Чубка О., Скоропад І., Путицький А. (2022). Концептуалізація підходів до тлумачення дефініції «нерівності», її видів, проявів та причин виникнення. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики, № 5(46). С. 463–476. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.46.2022.3910>
3. Прмхуїна Н. (2025). Державні механізми забезпечення соціальної рівності. Наук. пр. МАУП. Політичні науки та публічне управління, № 2(78). С. 128-135. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-2\(78\)-19/](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-2(78)-19/)
4. Цимбалюк І.О., Павліха Н.В. (2023). Інклюзивна економіка: шлях до соціальної рівності та економічного розвитку : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 320 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/23405/1/Inkl_econ.pdf
5. Крамаренко К., Іващенко Д. (2024). Інклюзивна економіка як концепція повоєнного розвитку України. Економіка та суспільство, № 67. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-125>
6. Степаненко С.В. (2023). Методичні домінанти становлення та розвитку інклюзивної економіки. Бізнес-навігатор, Вип. 3. С. 94-100. DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.73-16>
7. Бродовська О.Г. (2023). Глобальна інклюзивна економіка в умовах новітніх трансформаційних викликів : монографія. Тернопіль : ЗУНУ, 342 с. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/c7030751-84e6-4fc3-8288-8abf74559dbb>
8. Ексклюзивність регулювання соціально-економічного розвитку регіонів: сутність, прояви та загрози : наукове видання. ред. С.Л. Шульц; ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України». Львів. 2020. 106 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20200039a.pdf>
9. Карп'як М.О. (2020). Соціальна ексклюзія в Україні: ознаки та форми прояву в сучасному суспільстві. Регіональна економіка, № 2(96). С. 144-152. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2020-2-12>
10. Rawal, N. (2008). Social Inclusion and Exclusion: A Review. (2008). Dhavalagiri Journal of Sociology and Anthropology. URL: <https://www.cmi.no/file/589.pdf>
11. The Inclusive Development Index 2018. Summary and Data Highlights. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf
12. Global Wealth Report 2025. Crafted wealth intelligence. UBS. URL: <https://www.ubs.com/global/en/wealthmanagement/insights/global-wealth-report.html>
13. Прояви економічної нерівності населення в Україні в контексті забезпечення стійкості. (2024). Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/proyavy-ekonomichnoyi-nerivnosti-naselennya-v-ukrayini-v-konteksti>
14. В яких країнах Європи найбільший розрив між багатими та бідними – статистика, (2025). Закон і бізнес. URL: https://zib.com.ua/ua/168801-v_yakih_krainah_evropi_naybilshiy_rozriv_mizh_bagatimi_ta_bi.html
15. Survival of the Richest. How we must tax the super-rich now to fight inequality. URL: <https://oxfamlibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/621477/bp-survival-of-the-richest-160123-en.pdf>
16. Баранюк А.М. (2024). Зародження суспільно-економічних відносин у взаємозв'язку з виникненням потреб. Економіка та суспільство, Вип. 61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-130>
17. Антонов А. (2024). Інститут охорони права власності в адміністративному праві. Аналітично-порівняльне правознавство, № 1. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.62>
18. Функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення: стан та перспективи. (2025) Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/funktsionuvannya>

rynku-zemel-silskohospodarskoho-pryznachennya-stan-ta

19. Ринок землі в нинішньому форматі вигідний лише агрохолдингам. (2024). URL: <https://ukranews.com/ua/publication/3750-rynok-zemli-v-nynishnomu-formati-vygidnyj-lyshe-agroholdyngam>

20. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2024 р. № 922-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80#Text>

21. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21 березня 1991 року № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>

22. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення права осіб з інвалідністю на працю : Закон України від 15.01.2025 №4219-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>

23. Швець І. (2025). Концепти «цифровий розрив» і «цифрова інклюзія»: відмінності та взаємозумовленість. Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері, № 8(1). С. 33–40. DOI: <https://doi.org/10.31866/2617-796X.8.1.2025.335528>

24. Криклій О.А. (2022). Концепція цифрової інклюзії: сутність, фактори, елементи. Економічні горизонти, № 3(21). С. 62–71. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.3\(21\).2022.263631](https://doi.org/10.31499/2616-5236.3(21).2022.263631)

25. Національний стандарт ДСТУ EN 301 549:2022 (EN 301 549 V3.2.1 (2021–03), IDT) «Інформаційні технології. Вимоги щодо доступності продуктів та послуг ІКТ». URL: https://zakon.isu.net.ua/sites/default/files/normdocs/dstu_en_301_549_2022_informaciyni_tekhnologii_vimogi_schodo_.pdf

References:

1. Adamyk, V. (2019). Sotsialno-ekonomichna nerivnist u natsionalnomu ta hlobalnomu vymiri: suchasnyi pohliad na problemu. [Socio-economic inequality in the national and global dimensions: a modern view of the problem]. Bulletin of the Ternopil National Economic University, No. 1. Pp. 102-116. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2019_1_10 [in Ukrainian].

2. Chubka, O., Skoropad, I., & Putytskyi, A. (2022). Kontseptualizatsiia pidkhodiv do tлумachennia definitsii «nerivnist», yii vydiv, proiaviv ta prychyn vynykennia. [Conceptualization of approaches to interpreting the definition of «inequality», its types, manifestations and causes of occurrence]. Financial and credit activities: problems of theory and practice, No. 5(46). Pp. 463–476. [in Ukrainian].

3. Priamukhina, N. (2025). Derzhavni mekhanizmy zabezpechennia sotsialnoi ravnosti. [Temporal imperatives of social and labor development of the first half of the 21st century.]. Scientific works of the Interregional Academy of Personnel Management. Political Science and Public Administration, No. 2(78). Pp. 128-135. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-2\(78\)-19/](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-2(78)-19/) [in Ukrainian].

4. Tsymbaliuk, I.O., & Pavlikha, N.V. (2023). Inkliuzyvna ekonomika : shliakh do sotsialnoi ravnosti ta ekonomichnoho rozvytku [Inclusive Economy : The Path to Social Equality and Economic Development] : monograph. Lutsk : Vezha-Druk. Retrieved from: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/23405/1/Inkl_econ.pdf [in Ukrainian].

5. Kramarenko, K., & Ivashchenko, D. (2024). Inkliuzyvna ekonomika yak kontseptsiiia povoiennoho rozvytku Ukrainy. [Inclusive economy as a concept of post-war development of Ukraine]. Economy and society, No. 67. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-125> [in Ukrainian].

6. Stepanenko, S.V. (2023). Metodychni dominanty stanovlennia ta rozvytku inkliuzyvnoi ekonomiky. [in Ukrainian]. Business Navigator, No. 3. Pp. 94-100. DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.73-16> [in Ukrainian].

7. Brodovska, O.H. (2023). Hlobalna inkliuzyvna ekonomika v umovakh novitnikh transformatsiinykh vyklykiv [Global inclusive economy in the context of new transformational challenges] : monograph. Ternopil: ZUNU. Retrieved from: <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/d309363a-2f25-422d-a20d-c08b0ba17466/content> [in Ukrainian].

8. Shults, S.L. (Ed.). (2020). Ekskliuzyvnist rehuliuвання sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv: sutnist, proiavy ta zahrozy [Exclusivity of regulation of socio-economic development of regions: essence, manifestations and threats] : scientific publication. Lviv, 106 p. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20200039a.pdf> [in Ukrainian].

9. Karpiak, M.O. (2020). Sotsialna ekskliuziia v Ukraini : oznaky ta formy proiavu v suchasnomu suspilstvi. [Social exclusion in Ukraine : signs and forms of manifestation in modern society]. Regional Economy, No. 2(96). Pp. 144-152. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2020-2-12> [in Ukrainian].

10. Rawal, N. (2008). Social Inclusion and Exclusion: A Review. (2008). Dhaulagiri Journal of Sociology and Anthropology. Retrieved from: <https://www.cmi.no/file/589.pdf> [in English].

11. The Inclusive Development Index 2018. Summary and Data Highlights. Retrieved from: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf [in English].

12. Global Wealth Report 2025. Crafted wealth intelligence. UBS. Retrieved from: <https://www.ubs.com/global/en/wealthmanagement/insights/global-wealth-report.html> [in English].

13. Proiavy ekonomichnoi nerivnosti naselennia v Ukraini v konteksti zabezpechennia stiikosti [Manifestations of economic inequality of the population in Ukraine in the context of ensuring sustainability]. (2024). Natsionalnyi instytut

stratehichnykh doslidzhen. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/proyavy-ekonomichnoyi-nerivnosti-naselennya-v-ukrayini-v-konteksti> [in Ukrainian].

14. V yakykh krainakh Yevropy naibilshyi rozryv mizh bahatymy ta bidnymy – statystyka [In which European countries is the gap between the rich and the poor the largest - statistics]. (2025). Law and Business. Retrieved from: https://zib.com.ua/ua/168801-v_yakih_krainah_evropi_naybilshiy_rozriv_mizh_bagatimi_ta_bi.html [in Ukrainian].

15. Survival of the Richest. How we must tax the super-rich now to fight inequality. Retrieved from: <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/621477/bp-survival-of-the-richest-160123-en.pdf>

16. Baraniuk, A.M. (2024). Zarodzhennia suspilno-ekonomichnykh vidnosyn u vzaiemozviazku z vynyknenniam potreb [The emergence of socio-economic relations in connection with the emergence of needs]. Economy and Society. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-130> [in Ukrainian].

17. Antonov, A. (2024). Instytut okhorony prava vlasnosti v administratyvnomu pravi [Institute for the Protection of Property Rights in Administrative Law]. Analytical and Comparative Jurisprudence. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.62> [in Ukrainian].

18. Funktsionuvannia rynku zemel silskohospodarskoho pryznachennia: stan ta perspektyvy [Functioning of the agricultural land market: status and prospects]. (2025). Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/funktsionuvannya-rynku-zemel-silskohospodarskoho-pryznachennya-standa> [in Ukrainian].

19. Rynok zemli v nynishnomu formati vyhidnyi lyshe ahrokhodynham [The land market in its current format is beneficial only to agroholdings]. (2024). Retrieved from: <https://ukranews.com.ua/publication/3750-rynok-zemli-v-nynishnomu-formati-vygidnyj-lyshe-agroholdyngam>

20. Stratehiia demografichnoho rozvytku Ukrainy na period do 2040 roku [Strategy for the demographic development of Ukraine for the period until 2040]. Skhvaleno rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 veresnia 2024 r. № 922-r. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

21. Pro osnovy sotsialnoi zakhyschenosti osib z invalidnistiu v Ukraini [On the Fundamentals of Social Protection of Persons with Disabilities in Ukraine]: Law of Ukraine dated March 21, 1991 No. 875-XII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> [in Ukrainian].

22. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zabezpechennia prava osib z invalidnistiu na pratsiu [On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Ensuring the Right of Persons with Disabilities to Work]: Law of Ukraine dated January 15, 2025 No. 4219-IX. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> [in Ukrainian].

23. Shvets, I. (2025). Kontsepty «tsyfrovyi rozryv» i «tsyfrova inkluziia»: vidminnosti ta vzaiemozuvlenist. [The concepts of «digital divide» and «digital inclusion»: differences and interdependence]. Digital platform: information technologies in the socio-cultural sphere, No. 8(1). Pp. 33–40. [in Ukrainian].

24. Kryklii, O.A. (2022). Kontsepsiia tsyfrovoi inkluzii: sutnist, faktory, elementy [The concept of digital inclusion: essence, factors, elements]. Economic horizons, No. 3(21). Pp.62–71. [in Ukrainian].

25. Natsionalnyi standart DSTU EN 301 549:2022 (EN 301 549V3.2.1 (2021–03), IDT) «Informatsiini tekhnologii. Vymohy shchodo dostupnosti produktiv ta posluh IKT». [Information Technologies. Requirements for Accessibility of ICT Products and Services]. Retrieved from: https://zakon.isu.net.ua/sites/default/files/normdocs/dstu_en_301_549_2022_informaciyni_tekhnologii_vimogi_schodo_.pdf [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 10.12.2025 р.

Дата прийняття статті до друку: 24.12.2025 р.